

Kommentar

Niels Engelsted

Institut for Psykologi, Københavns Universitet

I videnskab har kendsgerninger det sidste ord.

Peter Krøjgaards '*Spædbørnsforskningens relevans for almenpsykologien*' er en lykkelig artikel.

Alle der har prøvet at arbejde eksperimentelt læser den med genkendelsens glæde. Der findes intet mere tilfredsstillende i videnskaben end at arbejde eksperimentelt. Eksperimentelt arbejde er til at tage at føle på; man har (endelig) noget mellem hænderne; det praktiske håndværk med forsøgsopstillingerne er ærligt arbejde, der føles som vand i (den akademiske) ørken, og de mange små praktiske problemers løsning giver hele tiden små succesoplevelser; man kan gå hjem som ved et rigtigt arbejde, for forsøgsopstillingen bliver stående på instituttet, når man slukker lyset; og man kan vende tilbage til med forventningens glæde – igen og igen, for eksperimentelt arbejde sætter sit helt eget tempo, som ikke kan fremskyndes; men det er ikke tom tid, det er produktiv tid, progressionen tælles i forsøgsserier og forsøgsprotokoller; samtidig er eksperimentelt arbejde intellektuelt stimulerende på en overskuelig og fokuseret måde, lidt af et detektivarbejde for den uafhængige variabel er aldrig helt til at styre, den splitter sig hele tiden op i nye uforudsete variable, som man må forsøge at isolere for entydigt at få den afhængige variabel til at afsløre sine hemmeligheder; og hele tiden (ikke mindst, når der køres blindt) er der væddemålets elementære spænding (holder hypotesen?); endelig er eksperimentelt arbejde rigtig videnskab, der fremkalder anerkendende nik overalt, hvor man går, for i videnskab har empiriske kendsgerninger – tingenes egen tale – det sidste ord.

Alle disse glæder lyser ud af Krøjgaards beskrivelse af sit forskningsprojekt med spædbørns objektindividuation.. Det er som at læse en spændende Sherlock Holmes historie at følge hans og hans kollegers sporjagt og – begyndende med den simple sut og den ligeså simple *violation-of-expectation* metode – den smågeniale opfindsomhed, der lægges for dagen i designet. Det er ganske enkelt forførende.

Men så må det heller ikke blive mere forførende. Formålet med denne kommentar er at forstyrre en mulig, men uheldig læsning af Krøjgaards artikel, som han – utvivlsomt utilsigtet – lægger op til i sin afsluttende konklusion. Den lyder:

"Det er min påstand, at en [empirisk- eksperimentel] tilgang er langt mere frugtbar for psykologien som videnskab, end hvis uafklarede teoretiske spørgsmål fortsat hovedsagligt søges afklaret gennem teoretiske argumenter alene. ... Den ambitiøse danske udgave af almenpsykologien kunne med fordel i højere grad gøre brug af denne

mulighed, som spædbørnsforskningen nærmest har gjort til sit særkende. (s. 45-46)."

Umiddelbart lyder det indlysende rigtigt og helt problemløst, men hvor har vi læst det før? Jo, hvis vi erstatter 'danske' med 'tyske' og 'spædbørnsforskningen' med 'sansefysiologien', så er det netop Wilhelm Wundts argument for at grundlægge den *videnskabelige* psykologi i 1870'erne. Præcis som Krøjgaard, mente Wundt, at psykologien må adskille sig "fra filosofien ved som videnskabelig disciplin at rumme muligheden for (og måske endda en forpligtelse til) at konvertere filosofiske spørgsmål til realvidenskabelige problemstillinger (Krøjgaard, s. 45)." Og det gjorde den så. Det er vores arv. (Mit institut, oprettet i 1886 af Alfred Lehmann, er en klon fra Wundts Psykofysiske Laboratorium, oprettet i 1879; Krøjgaards institut, oprettet i 1968, er en klon fra instituttet i København.)

Hvordan gik det så? Jo, da der ved 100-året blev gjort status, måtte de sagkyndige grædende konkludere, at psykologien er totalt usammenhængende, fragmenteret og kaotisk. Med Sigmund Kochs ord:

"After a hundred years of ebullient growth, psychology has achieved a condition at once so fractionated and so ramified as to preclude any two persons agreeing as to its 'architecture'."¹¹

Det er, som alle ved, desværre ikke helt forkert. Ikke alene er der så stor modstrid inden for de enkelte områder, (Krøjgaard nævner selv den teoretiske fragmentering inden for udviklingspsykologien), at kumulativ erkendelsesudvikling ikke finder sted; der er også så stor uenighed områderne imellem, at mange ligefrem mener, at det er meningsløst overhovedet at tale om psykologi som en videnskab.

Det er jo alt sammen ikke så godt. Selv om man gerne vil være noget særligt, så vil man nødtigt skille sig ud som den dårligst teoretisk funderede af alle eksisterende videnskaber. Hvad gik galt? Mestrede man alligevel ikke den empirisk-eksperimentelle metode, der skulle give svar på spørgsmålene og bringe ordene i tingene? Jo, *den* mestrede man. Bibliotekerne bugner af millioner af eksperimentelle og empiriske undersøgelser. Problemet var et andet.

Som det fremgår af navnet *Psykofysisk Laboratorium* tog man ved psykologiens videnskabelige grundlæggelse i

¹¹ Koch, S. & D.E. Leary (1992): *A Century of Psychology as Science*, Washington, D.C., American Psychological Association, s. 2.

1879 (Wundt var filosofiprofessor) afsæt i den klassiske filosofi, der grundlæggende handler om det psyko-fysiske problem, dvs. problemet med at få psykologiens realiteter (først og fremmest intentionaliteten) anbragt i fysikkens verdensbillede efter Galilei. Man skulle så ved hjælp af eksperimentelle laboratoriemetoder fra naturvidenskaben (Wundt havde været assistent hos den fremragende fysiker og sansefysiolog Ludwig Helmholtz) belyse disse problematikker; hvilket den danske filosofiprofessor Harald Høffding utvivlsomt har fortalt ingeniøren Lehmann, da han sendte ham ned til Wundt. Men i virkeligheden var det noget helt andet, der skete.

Det, der skete, var, at der blev givet grønt lys til at psykologien kunne melde sig ud af filosofien og det forbaske problem om det psykologiskes natur og gennem anvendelsen af eksperimenter blive rigtig videnskab. "Don't call me a philosopher, I am a student of psychology!", udbrød Lehmann sigende,² og ligeså sigende ændrede hans efterfølger i København, Edgar Rubin, instituttets navn til *Psykologisk Laboratorium* og erklærede sig som fjende af al teoretisk spekulation. Franz From skriver i en mindeartikel:

"Rubin havde igen talt om sin afsky for teorier, jo mere omfattende desto værre var de... Vi ved så lidt i psykologien, at der er latterligt at ville deducere noget ukendt fra den smule, vi kender. At observere nøjagtigt og renfærdigt, det er det svære... Store altomfattende dybsindige teorier, der forklarer alting, dem kan enhver lave lige ud af hovedet!"³

Nu skulle de observationelle *facts* altså tale for sig selv. Denne tanke kaldes positivisme og blev ledende i psykologien fra den københavnske fænomenologi til den amerikanske behaviorisme, der var uenige om alt, undtagen at Freud var dum, og at den empiriske og eksperimentelle metode var synonymt med videnskabelighed og videnskabens kongevej.

Det man havde forventet, da den videnskabelige psykologi blev lanceret, var utvivlsomt, at satte man blot det empiriske ben forrest, så ville det teoretiske ben følge efter, og psykologien ville få ben at gå på. Det skete ikke. Enhver videnskab er defineret ved to ting: 1) den *videnskabelige metode*, der er principielt universel, og 2) sin *videnskabelige genstand*, der er speciel for hver specialvidenskab. Ved ensidigt at fremhæve den første (hvad fænomenologi og behaviorisme var enige om), kom man til at forsømme den sidste. Det er spørgsmålet om, hvad psykologiens specielle genstand er, der skiller fænomenologi og behaviorisme – og i øvrigt alle andre af psykologiens retninger. Som Zeno Pylyshyn siger, "the reason that psychology is hard is that we don't have a good idea of what it's about – what it's a science of."⁴

Dette kan vist roligt kaldes et mega-problem, og hvis det passede ville psykologien selvfølgelig fuldstændigt disin-

tegrere. Når det på trods af alt ikke sker, er det fordi det alligevel ikke passer. Det er kun den psykologiske *videnskab*, der ikke ved, hvad den handler om; alle *psykologer* ved – som psykologiske menneskelige væsener – *alt* om det psykologiske. Piet Hein har derfor fuldstændig ret, når han (ondskabsfuldt) siger: "En psykolog er én, der i sit ansigts sved studerer det, som alle ved."

Krøjgaard tilbyder os et guddommeligt eksempel på denne sandhed, hvor han omtaler Werkers studier, der viser, at menneskebarnet er i stand til at lære lydene fra et hvilket som helst eksisterende talesprog. Krøjgaard skriver: "Denne viden ville imidlertid aldrig være blevet tilvejebragt, hvis ikke man eksplicit havde undersøgt spædbørns evne til at skelne fonemer (s. 32)." Milde himmel! At børn kan lære at tale det sprog, der tales, hvor de fødes, er noget, som *alle* altid har vidst.

Piet Hein-grukket forklarer i øvrigt det gådefulde, at den *anvendte* psykologi på trods af den teoretiske psykologis affældighed kan være den kæmpesucces, den er; de anvendte psykologer bruger common sense og erfaring i deres virke og har et meget pragmatisk forhold til psykologisk teori (en værktøjskasse kalder de det). Denne pragmatiske attitude er tit blevet kritiseret fra universitetspsykologerne, men de er ikke et hak bedre. Den eneste grund til, at man overhovedet accepterer den manglende teoretiske sammenhæng, (det var aldrig gået i nogen anden videnskab), er, at man er fuldt fortlørlig med sammenhængen i forvejen. Tag f.eks. Krøjgaards indledende definition af almenpsykologi fra Egidius: "Forskning og teori som beskæftiger sig med adfærd og oplevelser i almindelighed (s. 6)." *Adfærd og oplevelser i almindelighed!* Det er jo direkte pinligt, og hvis vi ikke i forvejen – i almindelighed – vidste, hvad det drejede sig om, ville vi aldrig lade det passere.

Denne forhåndsviden, som Fodor kalder en gratis gave, er på alle måder psykologiens problem. For samtidig med, at "det, som alle ved" tjener som sovepude for den videnskabelige tænkning (der er ikke gratis gaver i videnskaben), så er det også netop det – vores spontane *episteme* udtrykt i oplevelse og handling – der er psykologiens videnskabelige genstand. Hvis vi altså lige kunne få øje på den! (Fisken er som bekendt den sidste til opdage vandet, den svømmer i). Den klassiske filosofis store fortjeneste er netop, at den ved en gigantisk intellektuel anstrengelse faktisk fik øje på den. Det hele strandede kun, fordi denne episteme ikke syntes anbringelig i det naturvidenskabelige verdensbillede. Dette er psykologiens *helt afgørende videnskabelige problem*, men man valgte at flygte fra forpligtelsen og lade naturvidenskabens *metoder* borge for al videnskabelighed. Dette var såmænd både forklareligt og forståeligt. Mindre forståeligt er det, at man fremturede og insisterede på mere empiri, flere eksperimenter, mere metode og mere statistik, da 'psykologiens krise' ikke uventet meldte sig. (Ihukommende Festinger's *When Prophecy Fails* måske ikke så uforståeligt alligevel. Hvis medicinen ikke virker, må vi berømme den desto mere og øge dosis.) Og det er årsagen til, at vi *videnskabeligt set* ikke har nogen god idé om, hvad psykologi er videnskaben om. Eller som Wittgenstein siger: "[I]n psychology there are experimental methods and conceptual confusion."⁵

² Citerer fra I.K. Moustgaard: Arven fra Leipzig. Alfred Lehmanns forhold til sine tyske inspirationskilder, i Moustgaard & Friemuth Petersen (1986): *Udviklingslinier i Dansk psykologi fra Alfred Lehmann til i dag*, København, Gyldendal, s. 19.

³ F. From (1976): 'Hvordan var Rubin', *Dansk Filosofi og Psykologi*, København, bind 1, s. 163.

⁴ Pylyshyn, Z.W. (1987): What's in a mind?, *Synthese* 70, s. 97.

⁵ L. Wittgenstein (1953): *Philosophical Investigations*, New York, The MacMillan Company, s. 232 e.

Skal vi da underkaste os filosofierne igen, vil nogen spørge? Oh ve, oh skræk, nej! Men det er *præcis*, hvad der sker, når videnskaben ikke selv påtager sig sit eget grundlæggende teoretiske arbejde. Det er desværre ikke helt forkert at sige, at de psykologiske forskere faktisk – nogle steder helt bogstaveligt – er blevet en slags laboratorieassistenter, der skaffer, "raw material for the philosopher, whose task it is to make sense of all this: to clarify, simplify, explain, interpret in understandable terms," som Nelson Goodman siger. At "the practical scientist does the business but the philosopher keeps the books."⁶ Goodmans selvtilid er ikke uden grund. Hele den videnskabelige mainstream psykologi er nemlig funderet på ét filosofisk paradigme, den empiristiske filosofi fra John Locke (der er intet i sindet, der ikke først var i sanserne), der svarer til positivismens forståelse (først observation, så teoretisk deduktion).

Empirismens grundlæggende *stimulus-respons* paradigme passer ideelt til det eksperimentelle design med dets uafhængige og afhængige variable og har siden Wundt været al mainstream psykologis uantastede forforståelse; desuagtet at den – som allerede den klassiske filosofis diskurs viste, og som vores hverdagspsykologi til overmål bekræfter – er helt utilstrækkelig til at forklare vores episteme. Det er på grund af dette misforhold mellem psykologiens forforståelse og vores forhåndsviden, at psykologisk teori ofte virker 'ved siden af'. Og derfor at anvendte psykologer hellere bruger common sense og hverdagserfaring.

Men lader dette misforhold sig så ikke netop afsløre ved empirisk afprøvning? Jo, hvis facts talte for sig selv, men det gør de sjældent. Information er, som Bateson siger, det svar, som man får på et spørgsmål. Spørgsmålet kommer spørgeren selv med, og som man spørger, får man svar. Hvilket naturligvis vil sige, at "forskerens forforståelse præger forskningen (Krøjgaard, s. 9)", at den let bliver "projektionsskærm for den enkelte forskers eget menneskesyn (s. 8), og at "designmæssig opfindsomhed ikke er nogen sikker vaccine mod interpretationsproblemer (s. 8)."

Heraf fremgår, at en adækvat forforståelse, og dermed adækvate spørgsmål, er forudsætningen for adækvate svar. Krøjgaard siger da også netop, at de nuværende fremskridt inden for hans område må "tilskrives det forhold, at [man] er blevet stadig bedre til at stille de rigtige 'spørgsmål' til spædbørn (s. 7)." Netop, og det er overhovedet ikke tilfældigt, at disse mere rigtige spørgsmål netop er en konfrontation af empirismens utilstrækkelige forforståelse. F.eks. Werkers afvisning af partikularitet til fordel for universalitet i fonemspørgsmålet (s. 32), Mandlers afvisning af partikularitet til fordel for generalitet i begrebsspørgsmålet (s. 36), og Siglers afvisning af konnektionistiske associationsnetværk til fordel symbolsk repræsentation i repræsentationsspørgsmålet (s. 39).

Eller allervigtigst i spørgsmålet om objektindividuation, der er Krøjgaards eget projekt. Det rører ved selve nerven i den psykologiske ved at vise, at spædbørn (og alle andre) må have en *forhåndsparathed* til at afgøre, hvad der er objekter i deres omverden. Et objekt er ikke et sæt af sensorisk specifi-

cerbare egenskaber (kvalitativ identitet), som Locke og empirismen hævder. Det er en eksistens i tid og rum (numerisk identitet), der fastholdes før-sensorisk, hvad det så vil sige.

Egentlig var det, hvad Kant for 200 år siden på sin måde gjorde opmærksom på mod empiristerne; nu er man altså ved endelig at genindvinde denne erkendelse for den videnskabelige psykologi. Som sine inspirationer til dette nye og bedre spørgsmål nævner Krøjgaard Pylyshyn, Spelke og Mammen. Man må tro, at den sidste har spillet hovedrollen. Mammens arbejde med denne afgørende grundlagsteoretiske problematik er et af de vigtigste forskningsresultater i dansk almenpsykologi og velkendt af alle på Psykologisk Institut. Han må være ligeså fornøjet over Krøjgaards resultater som den teoretiske fysiker, der får sin teori bekræftet af den eksperimentelle fysik. (Analogien er ikke dårlig. Mammen tager som den teoretiske fysiker udgangspunkt i en matematisk konstruktion).⁷

Som stort set alle i dansk almenpsykologi startede Mammen som eksperimentalpsykolog. Men når det nu er en sådan fornøjelse at være, hvorfor blev han så teoretisk almenpsykologi? Ja, en forklaring kunne have været Nehemiah Jordans opråb fra 1968:

If anything we are overwhelmed with facts, we have far too many facts at our disposal. What seems to be needed are new ways of processing the facts, new ways of *thinking* about the facts, perhaps in conjunction with some of the older, neglected ways of thinking about psychological facts as well.⁸

Faktisk var et ikke uvæsentligt motiv for studenteroprøret samme år (med Mammen som deltager) at bryde Københavnerfænomenologiens golde empirisme og demonstrative teoriløshed. Hvad skal man med svarene, hvis man ikke aner, hvad spørgsmålet er? Kendsgerninger har det sidste ord i videnskaben, javist, *men de har ikke det første*. De rigtige spørgsmål må findes først. Resultatet af denne søgen efter psykologiens grundlæggende spørgsmål blev til *dansk almenpsykologi*. Da Mammen og hans kammerater efter oprøret blev sendt i eksil i Århus, blev Psykologisk Institut centret for dansk almenpsykologi. Det er der grund til at være stolte af og værne om. Det er motivet til denne kommentar.

Krøjgaards konklusion (bragt øverst) skal utvivlsomt forstås sådan, at almenpsykologien og den empiriske psykologi behøver hinanden (gå på to ben ligesom teoretisk og eksperimentel fysik), og at ikke mindst spædbørnsforskningen her indgår som et uerstatteligt aktiv. *Dette er jeg fuldstændigt enig i.*

Men – konklusionen er desværre så ubehjælpsomt sprogligt formuleret (sorry, Peter!), at en ubefæstet sjæl kunne forledes til at tro, at Krøjgaard mener, at den empirisk-eksperimentelle tilgang er langt mere frugtbar for psykologien

⁶ N. Goodman (1972): *Problems and Projects*, Indianapolis, Bobbs-Merrill, p. 168. Citeret fra William O'Donohue & Richard F. Kitcher (1996): *The Philosophy of Psychology*, London, Sage, p. XV.

⁷ Se Mammen, J (1983): *Den menneskelige sans. Et essay om psykologiens genstandsområde*, København, Dansk Psykologisk Forlag. Og for en populær indføring Mammen J. & N. Engelsted (2000): *Psykens Topologi*, Psykologisk Skriftserie, Psykologisk Institut, Århus, vol. 25, nr. 1.

⁸ N. Jordan (1968): *Themes in Speculative Psychology*, London, Tavistock, s. 2.

end afklaring gennem teoretiske argumenter, og at den danske udgave af almenpsykologien (er der i øvrigt andre?) med fordel i højere grad kunne blive empirisk-eksperimentel. Og hvorfor skulle det i øvrigt ikke blive læst sådan, når det svarer til den tankeløse standardforståelse, der er default i viden-skaben? Det ville jeg gerne, om muligt, forhindre.

Reference

- From, F. (1976): 'Hvordan var Rubin', *Dansk Filosofi og Psykologi*, København., bind 1, s. 163.
- Goodman, N. (1972): *Problems and Projects*, Indianapolis, Bobbs-Merrill, p. 168. Citeret fra William O'Donohue & Richard F. Kitcher (1996): *The Philosophy of Psychology*, London, Sage, p. XV.
- Jordan, N. (1968): *Themes in Speculative Psychology*, London, Tavistock, s. 2.
- Koch, S. & D.E. Leary (1992): *A Century of Psychology as Science*, Washington, D.C., American Psychological Association, s. 2.
- Mammen, J (1983): *Den menneskelige sans. Et essay om psykologiens genstandsområde*, København, Dansk Psykologisk Forlag. Og for en populær indføring Mammen J. & N. Engelsted (2000): *Psyken Topologi*, Psykologisk Skriftserie, Psykologisk Institut, Århus, vol. 25, nr. 1.
- Moustgaard, I.K.: Arven fra Leipzig. Alfred Lehmanns forhold til sine tyske inspirationskilder, i Moustgaard & Friemuth Petersen (1986): *Udviklingslinier i Dansk psykologi fra Alfred Lehmann til i dag*, København, Gyldendal, s. 19.
- Pylyshyn, Z.W. (1987): What's in a mind?, *Synthese* 70, s. 97.
- Wittgenstein, L.(1953): *Philosophical Investigations*, New York, The MacMillan Company, s. 232